

Atomkraftens fortalere i Danmark

EN SAMTIDSHISTORISK ANALYSE

AF
NIKLAS OLSEN & CASPER SYLVEST¹

Siden folketingsbeslutningen i 1985 om at tage atomkraft ud af den danske energiplanlægning – en beslutning, der fulgte i kølvandet på mere end et årtis debat om og voksende modstand mod atomkraft – er Danmark både ude og hjemme blevet opfattet som et udpræget anti-atomkraft land. Den status er muligvis under forandring. Atomkraft er i hvert fald igen til diskussion i den danske politiske offentlighed. Som energiform deler atomkraften stadig vandene, men i de senere år har debatten fået ny nerve og intensitet, og holdningerne til spørgsmålet er tilsyneladende under forandring. En meningsmåling foretaget af Megafon i januar 2022 viste, at antallet af danskere, der støtter atomkraft, er fordoblet siden 2016 (fra 17 pct.).² Samtidig har aktører fra forskellige dele af samfundet og det politiske liv og på tværs af konventionelle skillelinjer – fra borgerlige politikere til erklærede miljøaktivister – tilkendegivet et positivt syn på atomkraft som energikilde.

¹ Tak til Casper Andersen, Jakob Bek-Thomsen, Rosanna Farbøl, Bo Fritzboer, Rens van Munster, Henry Nielsen, Niels Wium Olesen, Mogens Rüdiger og Mikkel Thorup for kommentarer til et tidligere udkast af denne artikel. Derudover vil vi gerne takke redaktionen og den anonyme bedømmer. Analysen er afsluttet i sommeren 2022 og inddrager således ikke den omfattende debat om atomkraft, der fandt sted op til folketingsvalget den 1. november 2022.

² Frauke Giebner: „For seks år siden ville kun 17 procent have atomkraft i Danmark. I dag er billedet et helt andet“, *Politiken*, 22. januar 2022. Andre nylige og historiske målinger peger på væsentlige tendenser i udviklingen: I en måling fra 2021 er det alene et flertal af unge mænd, der støtter indførelsen af atomkraft, men modstanden er tilsyneladende mindsket betydeligt over tid – fra ca. 80 pct. i 1986 til ca. 73 pct. i 2007 og 65 pct. i 2011. I den omtalte måling fra 2022 erklærer ca. 40 pct. sig for modstandere af atomkraft, mens mere end 20 pct. svarer „hverken/eller“ og „ved ikke“. Se Steen A. Jørgensen: „Danskerne siger klart nej til atomkraft“, *Berlingske Tidende*, 30. marts 2011; Frederik Marcher Hansen: „Danskerne siger stadig nej til atomkraft, men modstanden daler“, *Ing.dk*, 28. maj 2021; Marie Jensen: „Danskerne siger stadig nej til atomkraft, men modstanden daler“, *tv2.dk*, 22. januar 2022.

Brydningerne i synet på atomkraft skyldes ikke mindst en forstærket bevidsthed om klimakrisens omfang og alvor. Den politiske udvikling i EU har også skabt yderligere momentum for atomkraftsagen. EU's nylige forslag til en taksonomi for bæredygtige investeringer inkluderer (under visse betingelser) både naturgas og atomkraft. Derudover inddrager rapporter fra ICCP, FN's klimapanel, atomkraft som en potentiel del af den globale klimaløsning. Disse internationale forhold har givet fortalene for atomkraft mere vind i sejlene i en dansk sammenhæng.

Atomkraftens status er i høj grad betinget af nationale forhold og dens eksisterende rolle i energiforsyning. Flere europæiske lande har atomkraft, og en del af danskernes strøm kommer netop fra denne energikilde. Ligeledes har Ruslands gentagne trusler om at lukke for gashanerne styrket atomkrafttilhængernes tro på deres sag (krigen i Ukraine har dog også bidraget til fornyet skepsis blandt modstandere af atomkraft). Debatten er imidlertid kompliceret, og det er ikke altid tydeligt, hvad der præcist støttes. Det kan være alt fra forskning i atomkraft, en satsning på atomkraft som energikilde i udviklingslande – eller i et bredere globalt perspektiv – til en egentlig anvendelse af atomkraft til energiforsyning i Danmark. Derudover er det ofte uklart, om atomkraft skal føre til et nyt samfund eller sikre det bestående. Atomkraftdebatten genåbner således også en række større spørgsmål om, hvilken rolle vækst og teknologi skal spille i et moderne samfund.

I dansk samtidshistorie har modstanden mod atomkraft stået i centrum. Det gælder ikke mindst den succesfulde kampagne mod atomkraften anført af Organisationen til Oplysning om Atomkraft (OOA). Organisationen så dagens lys, efter at forslaget om at satse på atomkraft var blevet fremsat i kølvandet på oliekrisen i 1973, og den var med til at vende stemningen såvel i befolkningen som i det politisk så afgørende Socialdemokrati. Fortalene for atomkraft er ikke blevet viet tilsvarende opmærksomhed. Støtten til atomkraft i Danmark har dog en lang historie, der strækker sig tilbage til den danske Atomenergikommissions oprettelse i midten af 1950'erne og etableringen af forskningsstationen på Risø. Den prægede også 1970'ernes og 1980'ernes ophedede debat, hvor det fortrinsvist var organisationen Reel Energi Oplysning (REO), der krydsede klinger med OOA.

Denne artikel sætter den aktuelle debat i historisk perspektiv og analyserer på den baggrund de senere års støtte til atomkraft i Danmark. Vi undersøger, hvordan vi kan forstå de argumenter *for* atomkraft, der har cirkuleret i den danske offentlighed i de sidste ca. fem år. Hvad kendetegner argumenterne, og hvem fremsætter dem? Hvad er deres rækkevidde og fokus, og hvordan hænger de sammen? Hvordan spiller de sammen med danske politiske forhold og internationale

tendenser? Hvilke udfordringer står støtten til atomkraft overfor? Og hvad fortæller debatten om danskernes forhold til vækst og teknologi i et samtidshistorisk perspektiv?

Artiklens tilgang er inspireret af ny politisk historie.³ Mere konkret analyserer artiklen det politiske som et foranderligt kommunikationsrum, som finder sted både i og uden for den traditionelle parlamentariske arena og krydser ind over politiske partier, der engagerer sig i en bredere folkelig debat. Vi anskuer den politiske kommunikation om atomkraft som en del af en større kamp om, hvordan samfundet bør indrettes, fungere og se ud, som formidles gennem bestemte ideologiske begreber og tankemønstre – eller diskurser. Dette er særligt relevant i forhold til atomkraft, der i den internationale forskningslitteratur nyligt er blevet konceptualiseret som en offentlig teknologi *par excellence*. Det skyldes ikke bare, at teknologien brød frem samtidig med udviklingen af en ny type offentlighed, men også, at atomteknologier i særlig grad har været omgærdet af en række potente forestillinger og kampe om fremtiden.⁴

Fortalerne for atomkraft i Danmark har det til fælles, at de alle definerer atomkraft som en energikilde, der (i en eller anden form) er attråværdig. Der findes dog en række forskellige positioner inden for pro-atomkraftdiskursen. I denne artikel identificerer vi fire positioner, der er specielt prominente i debatten. Vi kalder dem for *teknologisme*, *økomodernisme*, *markedsliberalisme* og *højrepopulisme*.⁵

De fire positioner er formet af den danske historiske og politiske kontekst, men også påvirket af internationale udviklinger og sammenhænge samt af den transnationale cirkulation af ideer om globale udfordringer og deres løsning. Begge sammenhænge vil løbende blive inddraget i analysen. De fire positioner udviser en varierende grad af historisk kontinuitet og fornyelse i den danske atomkraftdebat. De enkelte positioner er desuden kendetegnet af bestemte semantiske træk eller accentueringer, men de låner også fra og overlapper med hinanden. Nogle af positionerne er forholdsvist artikulerede og udbredte, stærkt rodfæstet i specifikke bevægelser og organisationer og identificeret med profilerede talspersoner, mens andre er mindre distinkte, mindre forankret i bestemte miljøer og repræsenteret af mere spredte

³ *Temp*, Temanummer: *Ny Politisk Historie*, årgang 4, nr. 8 (2014).

⁴ Helmuth Trischler & Robert Bud: „Public technology: nuclear energy in Europe“, *History and Technology*, bd. 34, nr 3-4 (2018), s. 187-212. Se også Karina Kalmbach, Andreas Marklund & Anna Åberg: „Crises and Technological Futures: Experiences, Emotion, and Action“, *Technology and Culture*, bd. 61, nr. 1 (2020), s. 272-281.

⁵ Der er primært tale om termer, der ikke anvendes til selvidentifikation. De indeholder dog et analytisk potentiale, som vi redegør for i analysen.

stemmer. For at indfange disse uensartede træk foretager vi en historisk-kontekstualiserende analyse, der specificerer de i nogen grad idealtypiske positioner, som vi identificerer blandt støtter af atomkraft i den danske debat. Vores kildegrundlag består af et bredt udvalg af offentligt tilgængelige kilder som f.eks. partiprogrammer og –tilkendegivelser, organisationers hjemmesider, radio- og tv-udsendelser, indlæg i aviser og tidsskrifter mm. Vi har fokuseret på længere og sammenhængende udtalelser i denne type materiale på bekostning af kortfattede ytringer på diverse sociale medier, f.eks. i form af tweets eller facebookopslag.

Artiklen går frem i tre skridt. For at belyse graden af kontinuitet og nybrud i den aktuelle støtte til atomkraft præsenterer vi indledningsvist den historiske baggrund for samtidens danske atomdebat. Dernæst følger en kortlægning af fire fremtrædende positioner i debatten, hvilket leder frem til en samlet karakteristik af støtten til atomkraft samt en diskussion af de styrker, svagheder og udfordringer, der knytter sig til den i en dansk og international sammenhæng. Undervejs i analysen reflekterer vi over mulige forklaringer på fremvæksten af en styrket atomkraftstøtte i de senere år. I det sidste afsnit konkluderer vi, at en fornyet og intensiveret støtte til atomkraft i Danmark skal ses i lyset af tre samtidshistoriske forhold: en høj grad af konsensus om klimakrisens omfang og alvor, en stigende fortrolighed med store investeringer i ikke-fossile energisystemer samt anti-vækst ideologiers begrænsede indflydelse i dansk politik. Selvom det fortsat er usikkert, hvilken praktisk betydning, om nogen, støtten til atomkraft vil få i de kommende år, giver undersøgelsen anledning til en refleksion over vores forståelse og periodisering af nyere dansk historie. Centralt her er spørgsmålet om, hvordan den skepsis over for vækst og teknologi, som voksede frem i 1960'erne og blev udbredt i 1970'erne, skal fortolkes: Er den et gennemgående træk eller nærmere en parentes i dansk samtidshistorie?

Den historiske baggrund

Samtidens atomkraftdebat er i høj grad præget af nyere udviklinger, men også på forskellig vis formet af en række historiske begivenheder og sammenhænge. Centralt står bl.a. Socialdemokratiets modstand imod atomkraft siden 1970'erne og 1980'ernes omfattende debatter samt de fremtidige muligheder, der længe har været knyttet til atomteknologier. Atomkraftens skæbne i Danmark er desuden uløseligt forbundet med de fossile brændsler. Beslutningen om at oprette forsøgsstationen på Risø ved Roskilde blev taget i midten af 1950'erne, hvor der i den vestlige verden var en bekymring for den fremtidige adgang til ressourcer, ikke mindst olie. Politisk havde initiativet rod i en

ny amerikansk tilgang til atomteknologier, som præsident Eisenhower lancerede i sin berømte „Atoms for Peace“-tale til FN's generalforsamling i december 1953. Talen havde ikke blot til formål at understrege de positive sider af atomteknologien i en tid, hvor det forventedes, at brintbombens opfindelse og våbenkapløbet mellem USA og Sovjetunionen ville dominere synet på „atomet“. En række andre formål, herunder at positionere amerikanske industrigiganter på markedet for atomkraft og at presse Sovjetunionen til at allokere en større del af dets uran til fredelige formål, spillede også ind.⁶

Aktiviteten på Risø var ikke kun centreret om energiforsyning, men også om fremstilling af isotoper og et forsøg på at udnytte radioaktiv bestråling i landbrugsproduktion. I det hele taget blev Risø, ikke mindst fordi Niels Bohr var den centrale drivkraft i oprettelsen af forsøgsstationen, domineret af en logik og en tilgang, hvor forskningens egenart var i centrum. Grundforskningen kom til at stå mere centralt end de politiske mål med forskningen. Den danske elforsyningsindustri udviklede gradvist synspunkter, der ikke harmonerede med forskernes – særligt i relation til udviklingen af reaktorer til energiforsyning. Groft sagt var forskernes ambition at udvikle egne reaktordesigns, mens elselskabernes interesse var at afsøge det eksisterende marked for denne teknologi forud for indkøb af færdige værker, der kunne bidrage til den danske elforsyning. Elselskaberne var tillige skeptiske over for den rolle, som staten ville spille på energimarkedet, hvis man satsede på et nationalt reaktordesign. En frygt for nationalisering af elmarkedet var et centralt element i samarbejdet mellem industri og elselskaber i Danatom, der blev en modpol til de tendenser, som herskede på Risø.⁷

Under atomdebatten i slutningen af 1950'erne og begyndelsen af 1960'erne – en periode, hvor atomkraftværker så dagens lys i både Storbritannien, Sovjetunionen og USA – gennemgik det internationale marked for olie en betydelig forandring. Prisen på olie faldt, og dermed aftog interessen for atomkraftværker. Den vendte først for al-

⁶ Casper Sylvest: *Atomfrygt*, Aarhus 2022, s. 32-37.

⁷ Se særligt Henry Nielsen, Keld Nielsen, Flemming Petersen & Hans Siggard: „Risø and the Attempts to Introduce Nuclear Power into Denmark“, *Centaurus*, bd. 41 (1999), s. 64-92; Henry Nielsen & Henrik Knudsen: „The Troublesome Life of Peaceful Atoms in Denmark“, *History and Technology*, bd. 26, nr. 2 (2010), s. 91-118; Flemming Petersen: *Atomalder uden kernekraft. Forsøget på at indføre atomkraft i Danmark 1954-1985 set i et internationalt perspektiv*, Aarhus 1996, kap. 4, særligt s. 139-141; Aske Hennelund Nielsen: „Videnskonsensus, Niels Bohr og atomkraftværker – om cirkulationen af viden om atomkraft fra videnskab til erhvervsliv i efterkrigstidens Danmark“, *Kulturstudier*, bd. 10, nr. 2 (2019), s. 62-87.

vor tilbage i kølvandet på oliekrisen i 1973. Principielt var de politiske partier i vid udstrækning tilhængere af den civile udnyttelse af atomteknologier i perioden frem til midten af 1970'erne. Trods en gryende bekymring for teknologiers voksende plads i samfundet var det i 1950'erne og et godt stykke ind i 1960'erne et bredt accepteret synspunkt, at Danmark som et industrialiserende land skulle udnytte de teknologiske opfindelser og muligheder, som den moderne verden bragte med sig. Det synspunkt var ikke blot at finde i erhvervslivet og den sociale elite, men blev også artikulere på den brede politiske venstrefløj, inklusive Socialdemokratiet, SF (fra 1959) og DKP. En del af støtten på venstrefløjen bestod og påvirkede debatten i de efterfølgende årtier.

Da debatten om atomkraft for alvor brød løs i slutningen af 1973 og i begyndelsen af 1974, skete det i en ny politisk virkelighed præget af Jordskredsvalget og af ansatser til en ny miljøbevidsthed præget af tanker om „grænser for vækst“ og et princip om „only one Earth“, som blev proklameret på Stockholm Konferencen i 1972. Samtidig med at det partipolitiske landskab var i opbrud, måtte såvel nye som etablerede partier udvikle egentlige miljøpolitiske synspunkter og finde sine ben i forhold til en række nye spørgsmål om menneskets relation til naturen. Det politiske rum var også blevet udvidet. Karakteren af demokratisk deltagelse havde antaget nye former, særligt i anden halvdel af 1960'erne. Endelig var teknologiers skyggesider – deres tendens til ikke blot at producere frigørelse, men også nye former for ufrihed for samfundet og det enkelte individ – blevet et markant tema i den bredere samfundsdebat både ude og hjemme.⁸ Debatten kom derfor til at foregå på et nyt grundlag, også selvom de politiske partier i udgangspunktet var positivt indstillede over for indførelsen af atomkraft.

Efter Jordskredsvalget i december 1973 blev Anker Jørgensens socialdemokratiske regering afløst af en mindretalsregering ledet af Poul Hartling fra Venstre, som var det parti i Folketinget, der gik stærkest ind for atomkraft. I januar 1974 meddelte jysk-fynske ELSAM, at det ville opføre Danmarks første atomkraftværk, hvilket udløste en større debat i Folketinget, som endte med, at Hartling måtte garantere, at Folketinget ville blive inddraget inden opførelsen af det første atomkraft på dansk grund. Kort tid efter fremsatte justitsminister Nathalie Lind en Lov om atomanlæg i Folketinget, hvorefter en arbejds-

⁸ Astrid Mignon Kirchhof (red.): *Pathways into and out of Nuclear Power in Western Europe: Austria, Denmark, Federal Republic of Germany, Italy, and Sweden*, München 2018; Petersen 1996.

gruppe under Miljøministeriet udpegede ni lokaliteter i Jylland og på Fyn, som egnede til opførelse af et atomkraftværk.⁹

Et par uger senere blev den nye græsrodsbevægelse OOA dannet. Bevægelsen havde rod i et kristent, økumenisk miljø og fik desuden tilslutning af aktivister fra miljøbevægelsen NOAH. OOA krævede, at beslutningen om opførelse af atomkraftværker skulle tages af Folketinget alene (hidtil havde beslutningen kunnet træffes på egen hånd af undervisningsministeren, som atomforskningsanlægget i Risø sorterede under), og at beslutningen blev udskudt i mindst tre år, for at sikre tid til et grundigt oplysningsarbejde for og imod atomkraft som fremtidig energikilde.¹⁰ OOA, der primært repræsenterede kræfter fra midten og ud til venstre i det politiske spektrum, insisterede altså på at skabe en bredere folkelig og parlamentarisk debat, og det lykkedes ikke mindst, fordi Folketinget nedsatte et Energioplysningsudvalg, der i folkeoplysningens ånd prioriterede netop det formål. Selvom OOA oprindeligt fremstod som tvivlende, argumenterede bevægelsen fra og med 1975 energisk imod indførelsen af atomkraft. Under folketingsdebatterne i midten af 1970'erne talte Socialdemokratiet ligesom de andre store partier for at indføre atomkraft, men da opinionen gradvist vendte i såvel befolkningen som internt i partiet, udskød Anker Jørgensen den officielle beslutning om atomkraft.¹¹

Denne udvikling motiverede i 1976 stiftelsen af REO, der bestod af en gruppe forskere og teknikere på Risø og Niels Bohr Institutet og fra ELSAM, som var ubetinget pro-atomkraft.¹² REO ønskede at virke som et offentligt modstykke til OOA og kombinerede sin støtte for atomkraft med ambitionen om at bringe sagligt korrekte oplysninger til offentlighedens kendskab. Partipolitisk havde REO en vis tilknyt-

⁹ Rosanna Farbøl, Thorsten Borring Olesen & Niels Wium Olesen: „Atomkraftpolitik i Danmark“, *Danmarkshistorien.dk*, 5. november 2018 – <https://danmarkshistorien.dk/vis/materiale/atomkraft-politik-i-danmark-1973-1985/> (03.06.2022).

¹⁰ Søren Hein Rasmussen: *Sære alliancer: Politiske bevægelser i efterkrigstidens Danmark*, Odense 1997, 131-45; Poul Villaume: *Lavvækst og frontdannelse, 1970-1985: Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 15, København 2005, 172-74; Jan-Henrik Meyer: „'Atomkraft – Nej tak'. How Denmark did not Introduce Commercial Nuclear Power Plants“, i Kirchhof 2018, s. 74-123.

¹¹ Thorsten Borring Olesen under medvirken af Niels Wium Olesen: *Anker Jørgensens tid 1972-1982: De danske ministerier 1972-1993*, København 2017, s. 258-61. Se også Oluf Danielsen: *Atomkraften under pres – Dansk debat om atomkraft 1974-85*, Roskilde, 2006, s. 708-18.

¹² Rose Levinsen: *Atomkraft – Ja tak, hvad ellers? Reel energioplysnings argumentation for indførelsen af atomkraft i Danmark*, Upubliceret opgave, Saxo Institutet, Københavns Universitet 2019, s. 18-22.

ning til Venstre, men Heinz Hansen, et centralt medlem fra begyndelsen, havde en fortid i Kampagnen mod Atomvåben og som folketingskandidat for SF. Organisationen blev desuden støttet af SF-folketingsmedlem Morten Lange, der ved et stort folkemøde i 1976 kaldte atomkraftmodstanden „en religiøs bølge sat i gang af barfodsgængere og andre biodynamikere, hjemmefødere og andre, som alene lader følelserne diktere“.¹³

Debatten mellem OOA og REO var ofte hård. I forskningen bliver OOA fremhævet som en vigtig aktør, der formåede at påvirke den folkelige modstand mod atomkraften ved at fremhæve teknologiens svagheder og de risici, der var forbundet med den – hvad enten den vedrørte sikkerhed, affaldet fra atomkraftværker eller relationen til atomvåbenteknologier. OOA tilvejebragte ekspertvurderinger, der udfordrede støtternes argumenter, men appellerede også til befolkningens følelser og demokratiske rettigheder, bl.a. ved at udtrykke skepsis over for en fremtid domineret af fjerne og ukontrollerbare teknologier. Som historikeren Flemming Petersen har påpeget, blev modstandernes frygt for teknologien ofte betragtet som grundløs og følelsesbetonet af fortalene, og mange fortalere forstod kun gradvist, „at modstanderne ville have et andet samfund“.¹⁴ Andre fortalere som førnævnte Morten Lange latterliggjorde derimod modstandernes alternative samfundsvision.

Debatten mellem OOA og REO handlede om mange tekniske spørgsmål, herunder energi, sundhed, miljø, sikkerhed, økonomi og politik, men den var på et mere overordnet plan også en debat om det ønskværdige samfund.¹⁵ I modsætning til mange debattører på venstrefløjens ønskede REO ikke at gøre op med samtidens stærke fokus på økonomisk og materiel vækst, men at bibeholde højvækstsamfundet og forbedre den moderne verdens levestandarder. Uenighederne mellem OOA og REO kom bl.a. til udtryk gennem debatter om atomkraftens forhold til atomvåbenproduktion, om hvilken form for regulering atomkraften krævede (atomstat eller ej), og om hvilke fordele og ulemper der var forbundet med store, komplicerede teknologiske systemer. OOA plæderede for overvejende lokalt orienteret udnyttelse af vedvarende energiformer som sol og vind. REO udtrykte ofte irritation over atomkraftmodstandere, som organisationen mente spredte skrækpropaganda via en demagogisk, faktaløs og følelsesladet tilgang til debatten. REO fik aldrig den samme folkelige gennemslagskraft som OOA, og allerede i slutningen af 1970'erne, bl.a. under ind-

¹³ Citeret fra Villaume 2005, s. 175.

¹⁴ Petersen 1996, s. 176.

¹⁵ Se også Levinsen 2019. Se også Danielsen 2006, s. 855-890.

flydelse af ulykken på atomkraftværket på Tremileøen i USA i 1979, var et flertal i befolkningen blevet modstandere af teknologien.¹⁶

REO opnåede dog en synlig og markant position i den efterhånden mere og mere polariserede debat. Karakteren af REOs kampagne kom f.eks. til udtryk i bogen *Atomkraft – et forsvar*, som de to Risø-medarbejdere Per Brøns og Heinz Hansen udsendte på Berlingske Forlag i 1980. På det tidspunkt var fortalernes trængt i defensiven, hvilket bogen bar præg af. Bagsiden bekendtgjorde bl.a.: „Bogen gør op med den modeprægede ‘antiteknologisme’, som bl.a. camoufleres som miljøhensyn. Energi-problemer lader sig nu engang ikke løse ved hjælp af høgasser og hjemmelavede vindmøller“.¹⁷ Tekniske argumenter var ikke lige så fremtrædende som kritikken af modstanderpositionen og den presse, der havde bidraget til debattens skævvridning.

I bogen lød det bl.a., at teknologi, herunder atomkraftteknologi, var „etisk neutral“, at en rationel tilgang burde dominere debatter om teknologi og energi, og at atomkraften ud fra en nytteetisk analyse og risikovurdering udgjorde en overlegen teknologi.¹⁸ Det skyldtes bl.a. hensynet til vækst og udvikling, men også, at de problemer, der var knyttet til atomkraften, var håndterbare (f.eks. affald) eller kun med ringe sandsynlighed kunne lede til omfattende konsekvenser. Forfatterne anerkendte således betydningen af at analysere reaktorsikkerhed gennem en kombination af sandsynlighed og konsekvenser, men de fandt også, at debatten herom var blevet skævvredet. Især havde det „værst tænkelige uheld“ fået en alt for central placering i debatten. I etableringen af disse pointer udviklede bogens forfattere en klar kritik af den miljøpolitiske mainstreams romantiske natursyn og pointerede såvel de vedvarende energikilders ustabilitet som de fossile brændslers skadelige effekter gennem luftforurening. Det hed bl.a., at den „reelle risiko“ fra et kulfyret kraftværk måtte anses for at være 10-100 gange større end risikoen fra et atomkraftværk.¹⁹

Kritikken af de fossile brændsler var tidligt til stede i REO's retorik.²⁰ Den første samlede fremstilling af atomkraftspørgsmålet fra et fortalerperspektiv, *Atomkraft i Danmark* af Uffe Korsbech og P.L. Ølgaard (1974), var teknisk i sin tilgang, men søgte også at afdramatisere teknologien og at tilvejebringe et sagligt grundlag for debat, herunder af klimaspørgsmålet. Bogen pegede bl.a. på sundhedseffekterne af afbrændingen af fossile brændsler samt de mulige klimaeffekter heraf,

16 Hein Rasmussen 1997, 156-59; Olesen & Olesen 2017, 375-76.

17 Per Brøns & Heinz Hansen: *Atomkraft – et forsvar*, København 1980, bagside.

18 Smst., s. 35, s. 47, s. 84, s. 92.

19 Smst., s. 61.

20 Levinsen 2019, s. 26-28.

særligt temperaturstigninger som følge af CO₂-udledninger.²¹ Samtidig fremsatte den en række risikovurderinger af atomkraft, og her blev der – udover teknisk kendskab til teknologien – lagt vægt på indsatsen for sikkerheden i industrien og blandt eksperter. Risikoen for et stort reaktoruheld blev beskrevet som „forsvindende ringe“, og den „teknologiske risiko“ for en nedsmeltning af en reaktor under normale forhold var angiveligt „mindre end en pr. milliard reaktorår“.²²

Fortalerne i REO endte som bekendt på den tabende side i den mere end ti år lange debat. Afstemningen i Folketinget i 1985 om at tage atomkraft ud af dansk energiplanlægning fik støtte fra et alternativt flertal bestående af Socialdemokratiet, SF, Det radikale Venstre og VS. Regeringen havde på det tidspunkt set skriften på væggen og nedtonet sin støtte til atomkraft.²³ Året efter skete ulykken på Tjernobyl-værket, den værste atomkraftulykke nogensinde, hvilket bidrog til, at spørgsmålet om atomkraft i Danmark syntes endeligt uddebatteret og alt andet end politisk opportunt. Generelt var støtten fra de sene 1980'ere til de sene 2000'er sporadisk og mestendels anført af REO, som spillede sin velkendte, men ikke populære melodi i et forsøg på at oplyse om kernekraft og andre energikilder, efter at organisationen med folketingsbeslutningen i 1985 ikke længere anså det for hensigtsmæssigt at arbejde for indførelse af atomkraft i Danmark.²⁴

Internationale forsøg på at genoplive atomkraften som fremtidens energiform, ofte omtalt under overskriften „the nuclear renaissance“, nåede først til Danmark i tiden omkring COP15 i København (2009). På det tidspunkt opfordrede bl.a. Dansk Folkeparti til at genåbne den nationale diskussion om, hvorvidt atomkraft skulle indgå i den fremtidige energiforsyning.²⁵ Atomkraftens comeback blev imidlertid sat

21 Uffe Korsbech & P.L. Ølgaard: *Atomkraft i Danmark*, København 1974, s. 93-94. Forfatterne henviste her til det såkaldte SMIC-studie fra 1971. Det skal understreges, at klima først for alvor kom på dagsordenen hos etablerede miljøbevægelser som NOAH og Greenpeace i løbet af 1980'erne. Se Bo Fritzbojer: *Vildt vejr*, Aarhus 2019, s. 44.

22 Korsbech & Ølgaard 1974, s. 80; 98. I Brøns & Hansen 1980, s. 58. blev risikoen for det „værst tænkelige uheld“ beskrevet som en hyppighed på en gang „hver 30 millioner år“.

23 Niels Chr. Sidenius: „Hvorfor er der ikke atomkraftværker i Danmark?“, *Politica*, 18:4 (1986), s. 377-402; se også Niels Wium Olesen under medvirken af Thorsten Borring Olesen: *Poul Schlüters tid 1982-1993: De danske ministerier 1972-1993*, København 2018, s. 241-42.

24 I 2012 ændrede REO derfor navn til Ren Energioplysning.

25 Jens Christoffersen: „DF er klar til en ny debat om atomkraft“, *Information*, 17. februar 2010. For samtidige advarsler mod forsøgene på at genåbne debatten se f.eks. Christian Ege, Niels Henrik Hooge & Uffe Geertsen: „A-kraft i

kraftigt tilbage med katastrofen i Fukushima i 2011 – den næststørste atomulykke nogensinde, kun overgået af ulykken i Tjernobyl i 1986. Ulykken i Fukushima betød, at mange lande skærpede kravene til sikkerhed på deres atomkraftværker, og flere lande besluttede at udfase teknologien.

Argumenter for atomkraft i den aktuelle danske debat

Først i de senere år er atomkraft for alvor kommet tilbage på dagsordenen i en dansk sammenhæng. For det første har udvinding af uran spillet en central rolle i grønlandsk politik i de senere år. Med et spinkelt flertal lykkedes det i 2013 de to partier Siumut og Atassut at ophæve det grønlandske forbud mod udnyttelse af grønlandsk uran, hvilket ledte til omfattende diskussioner om reguleringen af en evt. grønlandsk uraneksport. I slutningen af 2021 blev beslutningen imidlertid omgjort af den nye regeringskoalition bestående af partierne IA og Naleraq. Dette skete i kølvandet på en længevarende kampagne af foreningen *Urani Naamik*, der iført røde veste med et velkendt solmærke og med støtte fra internationale miljøorganisationer har kæmpet imod muligheden for omfattende minedrift i Grønland. Det gælder ikke mindst forekomsten af uran og andre værdifulde mineraler i Kvanefjeld, der har spillet en væsentlig rolle i dansk atomkrafthistorie.²⁶

For det andet, og mere centralt for vores forehavende, har debatten om indførelse af og udnyttelse af atomkraftteknologi til energiforsyning igen vundet fodfæste i den danske offentlige debat. Startskuddet for en intensivering af debatten fandt sted i 2016, da V-LA-K-regeringen præsenterede sit nye regeringsgrundlag med følgende korte sætning på side 76: „Regeringen vil fjerne eventuelle barrierer for forskning i thoriumbaserede teknologier“. ²⁷ Dermed gav de borgerlige partier en håndsrekning til firmaer som Seaborg Technologies, et privat firma grundlagt i 2015, der udforsker mulighederne for at konstruere mindre, mobile atomkraftreaktorer, som bl.a. baserer

Danmark, nej tak“, *Berlingske Tidende*, 19. december 2009 og Holger Ø. Mortensen, „Atomkraft-tønderne buldrer igen“, *Fredericia Dagblad*, 28. december 2019.

²⁶ For en historisk analyse af ambitionerne om uran-udvinding i Grønland under Den Kolde Krig, se Henry Nielsen & Henrik Knudsen: „Too Hot to Handle: The Controversial Hunt for Uranium in Greenland in the Early Cold War“, *Centaurus*, bd. 55 (2013), s. 319-43. For et overblik over den aktuelle debat, se f.eks. Malik Brøns: „Nej tak til uran: Inatsisartut stemmer for forbud med spinkelt flertal“, *KNR*, 9. november 2021 – <https://knr.gl/da/nyheder/nej-tak-til-uran-inatsisartut-stemmer-forbud-med-spinkelt-flertal> (06.06.2022).

²⁷ Regeringsgrundlag Marienborgaftalen 2016: „For et friere og rigere Danmark“, s. 76.

sig på grundstoffet thorium (dele af teknologien har været kendt siden 1950'erne, men søges nu videreudviklet). Og kort inden en måling fra Norstat i december 2016 viste, at halvdelen af vælgerne stadig var modstandere af at bane vej for mere forskning i atomkraft i Danmark, stillede Liberal Alliance forslag til folketingsbeslutning om at lade thoriumbaserede teknologier indgå i dansk forskning og udvikling (forslaget blev nedstemt).²⁸

Siden 2016 har debatten om atomkraft været mere fremtrædende i de danske medier, og det gælder ikke mindst fortalerne for denne energiform. Det skyldes ikke blot, at atomkraft opfylder et væsentligt nyhedsprincip om konflikt, men også, at fortalere som foreningen Atomkraft Ja Tak (AJT) har været dygtige til at markere sig i medierne og den bredere offentlighed, samt at feltet er begyndt at tiltrække aktører med indflydelse i det danske samfund. Bl.a. har Bestseller-millionæren Anders Holck Povlsen skudt store penge i Seaborg Technologies, og journalist og tidligere mediechef Per Mikael Jensen er netop blevet ansat der. Sammenlignet med debatten i 1970'erne og 1980'erne er det karakteristisk, at initiativet og energien nu kendetegner fortalere snarere end modstanderne. Afgørende for interessen for atomkraft i det danske samfund er dog især en stigende bevidsthed om klimaforandringerne og den rolle, som fossile brændsler spiller i den forbindelse. Ligesom klimakrisen er debatten om den globale. Diskussioner om problemernes omfang og teknologiske løsninger finder sted i rum, der rækker ud over nationalstaten. Det gælder ikke bare vidensgrundlaget for debatten (f.eks. IPCC), men også den politiske debat om løsningen på klimakrisen (f.eks. COP-møder). Den danske atomkraftdebat har nok været udpræget national, men også sporadisk, og i lyset af klimaforandringerne kan debattens renæssance ikke udelukkende analyseres i en national ramme.

Vores analyse af aktuelle danske argumenter for atomkraft er toleddet. Den tager udgangspunkt i en identifikation af idealtypiske argumenter for atomkraft, som på forskellig vis optræder i den aktuelle transnationale debat om denne energiform. Vi skitserer først disse positioner for derefter at afsøge deres vægt, karakter og betydning i en dansk sammenhæng. Det skal understreges, at positionerne er idealtypiske i en weberiansk forstand, hvilket indebærer, at de er heuristiske konstruktioner, der har til formål at assistere analysen af den sociale

²⁸ „B 135 Forslag til folketingsbeslutning om at lade thoriumbaserede teknologier indgå i dansk forskning og udvikling“, 2016. – <https://www.ft.dk/samling/20151/beslutningsforslag/B135/BEH1-92/forhandling.htm> (06.06.2022); Morten Øyen: „Flertal af danskerne afviser forskning i atomkraft“, *Altinget*, 9. december 2016 – <https://www.altinget.dk/artikel/flertal-af-danskerne-afviser-forskning-i-atomkraft> (06.06.2022).

Fig. 1: Solmærket med teksten „Atomkraft – nej tak“ blev udviklet af OOA og vandt frem også uden for Danmarks grænser. Tilhængere af atomkraft udviklede allerede fra 1970'erne alternative mærker, der udtrykte støtte til atomkraft. Foreningen Atomkraft Ja Tak har fortsat denne tradition og sælger merchandise med ja tak-budskabet.

virkelighed.²⁹ En idealtipe accentuerer og fremhæver forhold, hvilket giver f.eks. en position i atomkraftdebatten en særlig kant og sammenhæng. Idealtyperne kan ikke nødvendigvis genfindes eller lokaliseres i deres rene form i den sociale virkelighed. De tjener et analytisk formål, nemlig at tilvejebringe en forståelse af de argumenter og ambitioner, som kendetegner fortalere for atomkraft i Danmark.

Teknologisme

Denne position har siden 1950'erne været central i fortalernes argumenter for atomkraft og fokuserer på de teknologiske muligheder, som naturvidenskabelig og teknisk forskning tilvejebringer eller forventes at tilvejebringe. Teknologisme refererer således til en position, som er karakteriseret ved en præference for teknologiske løsninger ud fra en tro på, at teknologier kan forbedre samfundet og løse væsentlige samfundsproblemer. Der fokuseres på forbedringer i eksisterende teknologier (sikkerhed, effektivitet, drift) eller på nye teknologiers potentiale (inden for atomkraft er det f.eks. fusionsteknologier eller flydende saltreaktorer), og argumentationsformen støtter sig i vid udstrækning på teknisk-videnskabelig kompetence, rationalitet, og sprog. Positionen er stærkt indlejret i den trans- og internationale cirkulation

²⁹ For en diskussion af idealtypen som analytisk greb, se Richard Swedberg: "How to use Max Weber's ideal type in sociological analysis", *Journal of Classical Sociology*, bd. 18, nr. 3 (2018), s. 181-196.

af viden(skab). Politiske beslutningsprocesser eller historisk betingede forhold beskrives i nogen udstrækning som præget af ufornuft, følelser eller myter. Klimaforandringer og udledningen af drivhusgasser spiller en betydelig rolle for atomkraftteknologiers rationale eller potentiale, men den afgørende vægt ligger på den tekniske side.

I en dansk sammenhæng er eksponenter for denne type argumentation at finde blandt forskere som Bent Lauritzen og Rasmus Toft-Petersen, begge fra DTU, en række fysikere knyttet til virksomheder som Troels Schönfeldt, direktør og medstifter af Seaborg Technologies, samt flere fremtrædende aktivister i foreningen Atomkraft Ja Tak (AJT), f.eks. Johan Christian Sollid (formand og grundlægger) og Theis Palm (talsperson og grundlægger). Dertil kommer, at REO, der siden har skiftet navn til Ren Energi Oplysning, og en række aktører i Ingeniørforeningen (IDA) også er fortalere for atomkraft med udgangspunkt i teknisk-videnskabelige argumenter.³⁰

Specifikke reaktorteknologier og deres udvikling i forhold til energiforsyning, sikkerhed og karakteren af radioaktivt affald spiller en afgørende rolle i denne position, og atomkraftens fordele specificeres typisk i relation til både fossile og vedvarende energiformer. De fossile brændsels bidrag til klimaforandringer og deres konsekvenser for sundhed og miljø er ikke omstridte, hvorimod en kritik af vedvarende energiformer – der typisk forbindes med ustabilitet og problemer med lagring af energi – er mere kontroversielle i den bredere energidebat. Det er således et mantra i denne position, at der er behov for stabil energiproduktion, og at „vejrafhængige energiformer“ ikke slår til, således som Jens Peter Dueholm, analytiker i AJT, benævner sol- og vindenergi.³¹

Atomkraften præsenteres som det oplagte alternativ, der imødegår de problemer, som forbindes med de primære, eksisterende energifor-

³⁰ I foråret 2022 blev der således i forbindelse med valget til IDAs repræsentantskab opstillet en liste med navnet „Atomkraft ja tak!“. Listen „er dannet af IDA medlemmer ud fra den tværpolitiske Forening Atomkraft – ja tak! - men listen er uafhængig af selve foreningen...“. Se „Atomkraft ja tak!“, IDA – https://candidacy1.assembly-voting.com/ida_representantskabsvalg_2022/districts/24/parties/224 (06.06.2022).

³¹ Jens Peter Dueholm: „Atomkraftforkæmper svarer Enhedslisten: Atomkraft er hverken dyr eller langsom, og den sviner ikke“, *Klimamonitor*, 2. marts 2022 – <https://klimamonitor.dk/debat/art8645275/Atomkraften-er-hverken-dyr-eller-langsom-og-den-sviner-ikke> (06.06.2022); Jakob Brodersen: „Atomkraft kan gøre energiforsyningen mere bæredygtig“, *Vid & Sans*, 12. januar 2022 – <https://vidogsans.dk/atomkraft-kan-goere-energiforsyningen-mere-baeredygtig/> (06.06.2022); Bjørn Godske: „Skal vi have atomkraft i Danmark?“, *Ingeniøren*, 1. oktober 2021 – <https://ing.dk/artikel/debat-skal-vi-have-atomkraft-danmark-250410> (06.06.2022).

mer. Atomkraften beskrives som den reneste energiform, der samtidig er stabil, sikker og karakteriseret ved at have et begrænset, koncentreret og håndterbart affaldsproblem. Det væsentligste argument i relation til affaldet er, at det er begrænset og kan opbevares sikkert. Uagtet de historiske problemer med at finde et slutdepot til det (lav) radioaktive affald fra Risø – et problem, der nu forventes løst senest i 2073 – fremhæves geologisk deponering som den bedste løsning, der også anvendes i andre lande. Fortalerne i denne position fremhæver desuden problemets (og affaldets) begrænsede omfang, og da (en del af) affaldet fra konventionel atomkraft kan anvendes som brændsel i 4. generationsreaktorer, sættes affald undertiden i citationstegn. Som Theis Palm, talsperson i AJT, har udtalt, er affaldet fra atomkraft „den bedste slags affald“.³² Spørgsmål om det radioaktive materiale eller affald fra reaktorer og dets forbindelse til kernevåben nedtones eller nævnes ofte ikke.³³

Sikkerheden på atomkraftværker er et andet centralt tema. Her fremhæves en række tekniske forbedringer ved eksisterende reaktor-teknologi, herunder en bedre passiv sikkerhed ved strømtab og foranstaltninger, der kan indkapsle radioaktivt materiale i tilfælde af nedsmeltning. I positionen lægges der stor vægt på dels forventninger til nye og yderligere forbedringer af eksisterende teknologier, dels på statistiske opgørelser og projektioner. Denne tankegang illustreres af Bent Lauritzen, der lægger vægt på, „at [problemstillingerne] skal kvantificeres, så vi kan vurdere hvor slemme de er i det samlede billede“.³⁴ En række ytringer inden for denne position er imidlertid også afdramatiserende, når det kommer til ulykker og konsekvenserne af radioaktivitet fra ulykker. Det gælder f.eks. fysiker Rasmus Toft-Petersen fra DTU, der udover at fremhæve den naturlige baggrundsstråling og den stråling, vi modtager fra medicinsk behandling, betegner strålingsrisici fra atomkraft som meget små: „Atomkraft er bare ikke farligt, selv med uheld som Fukushima er det ikke særligt farligt, vil jeg mene“.³⁵

³² Theis Palm: „Svar fra Atomkraft Ja Tak: Vedvarende energi duer i drømme-scenarierne, men atomkraft har demonstreret sin klimaeffektivitet i virkeligheden“, *Klimamonitor*, 2. september 2020 – <https://klimamonitor.dk/debat/art7901342/Vedvarende-energi-duer-i-dr%C3%B8mmescenarierne-men-atomkraft-har-demonstreret-klimaeffektivitet-i-virkeligheden> (06.06.2022).

³³ En delvis undtagelse inden for denne position er Thomas Grønlund Nielsen: *Den Grønne Atomkraft: Opgør med de farveblinde miljøforkæmpere*, Them 2018; Thomas Grønlund Nielsen: *Niels Bohr må vende sig i sin grav: Om fornægtelsen af kernekraften*, Them 2013.

³⁴ Brodersen 2022.

³⁵ Rasmus Toft-Petersen i: Martin Ågerup: „Rasmus Toft-Petersen: Ingen glo-

Spørgsmålet om atomkraftens pris står også centralt i denne position, og også her vendes en ofte fremhævet svaghed til en styrke. Palm og Sollid, fremtrædende kræfter i AJT, har f.eks. kritiseret IDA's Klimasvar 2045, en plan udarbejdet af Ingeniørforeningen i Danmark og Aalborg Universitet, der uden atomkraft sigter på at gøre Danmark klimaneutralt på transport- og energiområdet.³⁶ Planen er ifølge AJT urealistisk. Palm og Sollid foreslår, at Danmark introducerer 12 atomkraftreaktorer, der kan leveres af det sydkoreanske firma Kepco. Reaktorerne vil både kunne producere el og overskudsvarme. Hvis man samtidig droppede tilskud til bæredygtig energi, kunne man ifølge Palm og Sollid spare 428 milliarder kroner.³⁷ Der appelleres i den forbindelse ofte til det Internationale Energi Agentur (IEA), bl.a. for at understrege, at atomkraft ikke er dyrt.³⁸ Andre er mindre ambitiøse. Bent Lauritzen anerkender f.eks., at atomkraft er omkostningstungt, og han er ikke sikker på, at atomkraft er den rette løsning i Danmark – men den er i et bredere perspektiv ikke til at komme uden om. Forsyningssikkerheden er afgørende, og Lauritzen minder om, at lande som Frankrig, Storbritannien og Finland anser atomkraft for at være „den billigste grønne løsning selv om værkerne er dyre at opføre“.³⁹

Endelig er det karakteristisk ved denne position, at teknologien temporalt placeres et sted mellem nutid og fremtid. Det er allerede en overlegen teknologi med et relativt set begrænset antal udfordringer, men også en særdeles løfterig teknologi, når det gælder fremtidig innovation og applikation. Her spiller den fremtidige teknologiske udvikling en særlig rolle, hvad enten der er tale om fusionsteknologi el-

bal grøn omstilling uden atomkraft“, *Samfundstanker*, podcast, 26. oktober 2021. Tidskode 23:41-23:52. <https://samfundstanker.captive.fm/episode/rasmus-toft-petersen-ingen-global-grn-omstilling-uden-atomkraft> (06.06.2022).

³⁶ Der har kontinuerligt været debat om atomkraft i IDA, og i forbindelse med det seneste valg til repræsentantskabet i foreningen kom listen „Atomkraft, Ja Tak“ ind i repræsentantskabet med hele seks mandater. Se Henrik Lilholt: „Jordskredsvalg giver markante ændringer af IDAs repræsentantskab“, *IDA*, 13. april 2022 – <https://ida.dk/om-ida/nyt-fra-ida/jordskredsvalg-giver-markante-aendringer-af-idas-repraesentantskab> (06.06.2022)

³⁷ Godske 2021.

³⁸ Dueholm 2022. IEA er dog blevet beskyldt for i sin årlige publikation *World Energy Outlook* konsistent at have undervurderet potentialet i sol- og vinderenergi og tilsvarende at have overvurderet atomkraftens faktiske kapacitet. Se Sven Teske: *The IEA World Energy Outlook: A critical review 2000-2020*, Institute for Sustainable Futures, University of Technology Sydney 2020. <https://www.uts.edu.au/research-and-teaching/our-research/institute-sustainable-futures/our-research/energy-futures/iea-world-energy-outlook-critical-review-2000-2020>.

³⁹ Brodersen 2022.

ler små, modulære 4. generations reaktorer, der er under udvikling f.eks. af Seaborg. For et af firmaets mest prominente ansigter udadtil, Troels Schönfeldt, er det dog netop de globale udviklings- og klimaperspektiver ved en reaktor, der ikke kan nedsmelte eller eksplodere, som er drivkraften i udforskningen af en ny teknologi. For ham er det ikke „relevant at snakke om atomkraft i Danmark“, hvor sol og vind „gør det fantastisk godt“.⁴⁰ Teknologiens løfte og marked er globalt, men udviklingen kan ske lokalt i Danmark.

Økomodernisme

I USA og Storbritannien er der siden årtusindskiftet og i lyset af klimakrisen udviklet en ny miljøpolitisk position centreret omkring afværgelsen af klimakrisen og skabelsen af et godmodigt Antropocæn gennem anvendelsen af teknologier. Denne position, som er blevet benævnt økomodernisme, indebærer en grundlæggende optimisme og en tro på menneskets evne til at forandre verden.⁴¹ Udgangspunktet er en bekymring for menneskets livsvilkår på kloden og særligt klimaforandringerne indvirkning herpå, lokalt såvel som globalt.

Positionen indebærer et opgør med (fra et økomodernistisk perspektiv) irrationelle, ideologiske eller romantiske elementer i den eksisterende miljøbevægelse. Et område, hvor den økomodernistiske tankegang har opnået særlig omtale, er i relation til atomkraft. Her har den traditionelle miljøbevægelse for ensidigt sammenkædet atomkraftteknologier med atomvåbenteknologi, lyder den økomodernistiske anklage. Klimaproblemets karakter og omfang er nemlig den mest presserende trussel (eller bombe), der må afmonteres, og det kræver et opgør med herskende myter og fordomme, herunder den direkte sammenkædning mellem atomteknologi og -våben. Kritikken af miljøbevægelsens historiske arv og et udtalt ønske om at reformere eller skabe en ny miljøpolitisk position, der også indbefatter overvejelser om social og global retfærdighed, underbygges primært af en appel til værdier og følelser.

Positionen findes i stærke og svagere afarter og afspejles bl.a. i graden og intensiteten af det opgør med eksisterende miljøpolitiske tankegange, der vurderes nødvendigt.⁴² I en dansk sammenhæng har

⁴⁰ Ole Nyeng: „Atomnørderne fra Titangade“, *Weekendavisen*, 4. marts 2022, s. 8.

⁴¹ Om det økomodernistiske perspektiv i bred forstand, se også Lars Tønder: *Om magt i den antropocæne tidsalder*, København 2020, s. 21.

⁴² I den internationale debat er en række aktører med til at tegne opgøret med den eksisterende miljøbevægelse på atomkraftområdet. I USA er det primært Ted Nordhaus, Michael Shellenberger og Stewart Brand fra Breakthrough Institute, mens det i en britisk sammenhæng er miljøforkæmpere som

denne type argument hverken en organisatorisk forankring eller et prominent ansigt udadtil. Det skyldes formentligt den centrale placering, som modstanden mod atomkraft har i den etablerede danske miljøbevægelse. Det er ikke udbredt at identificere sig som økomodernist i Danmark. En undtagelse er seniorkonsulent Torben Chrintz i den grønne tænketank CONCITO, der har brugt betegnelsen om sin position i forhold til moderne landbrug.⁴³ Alligevel er det bemærkelsesværdigt, at argumenter af denne type jævnligt optræder i den danske atomkraftdebat, særligt i nyhedsmedierne. Det gælder en række artikler og podcasts, der portrætterer miljøaktivister og tidligere atomkraftmodstandere, som nu er tilhængere af teknologien. Et eksempel er en 35-årig aktivist, Karina Konrad fra Aarhus, der som veganer og medlem af Extinction Rebellion næppe kan anses for at være den gængse atomkraftfortaler i en dansk sammenhæng. Konrad anfører, at atomkraft „er den mest stabile energiform, vi har, som også er CO²-neutral“, og at det netop er „for klimaets skyld“, at vi har brug for atomkraft. To elementer står centralt i Konrads position. For det første, at den etablerede miljøbevægelse hænger fast i gamle tankegange. For det andet, at hun som klimaaktivist forlader sig på videnskaben. Eksempelvis blev Konrads vending mod atomkraft ansporet af et debatprogram i TV, hvor „dem, der talte for atomkraft ... lød, som om de havde forstand på det“, og da hun ikke selv er ekspert, vil hun overlade det til forskere at afgøre, hvor stor en del af energimikset som atomkraft skal udgøre.⁴⁴

Der er ikke mange eksempler på klimaaktivister som Konrad i den aktuelle debat, men elementer af den økomodernistiske position optræder i stigende grad. Netop miljøargumenter for atomkraft tildeles særlig opmærksomhed i nyhedsmedierne, måske på grund af dens kontraintuitive kvalitet i en dansk sammenhæng. Lad os blot nævne

Mark Lynas og senest Zion Lights og George Monbiot. De to sidstnævnte abonnerer dog ikke på det samlede økomodernistiske program, der er fremsat i *The Ecomodernist Manifesto*, 2015, <http://www.ecomodernism.org/manifesto-english> (06.06.2022). I den amerikansk producerede dokumentarfilm *Pandora's Promise* – en slags økomodernistisk kampagne for atomkraft i dokumentarfilmens format – spiller både Shellenberger og Lynas fremtrædende roller. Robert Stone, instruktør: *Pandora's Promise*, 2013. For en kritisk analyse, se Rens van Munster & Casper Sylvest: „Should We Learn to Stop Worrying and Love Nuclear Energy?“, *Technology and Culture*, bd. 46 (2015), s. 789-811.

⁴³ Frederik Thalbitzer: „Moderne landbrug er godt for klimaet“, *Landbrugsavisen.dk*, 13. maj 2016.

⁴⁴ Sigrid Nygaard: „Unge klimaaktivister ser atomkraft som en nødvendig del af den grønne omstilling“, *Information*, 15. oktober 2021; Helle Broberg Nielsen: „Aktivist: Klimaet har brug for atomkraft“, *Kristeligt Dagblad*, 28. oktober 2021.

tre eksempler: Dagbladet *Politiken* portrætterede i november 2021 en 57-årig kvinde, Tina Sparre, der i 1980'erne var medlem af OOA. Som medlem af Alternativet støjtede hun på diskussioner om atomkraft og efter at have „sat [sig] ind i stoffet“, støtter hun nu atomkraft. Det skyldes fortrinsvist den forbedrede sikkerhed og klimakrisens alvor.⁴⁵ En anden omvendeshistorie, der dog ikke indebærer en eksplicit støtte til atomkraft, finder vi hos journalisten Søren Bjørn-Hansen. I kraft af sit arbejde, bl.a. en reportage fra nedlukningen af Barsebäckværket, beretter han om, hvordan hans frygt for atomteknologien er blevet til undren og nysgerrighed, hvilket har resulteret i et mere nuanceret syn på atomkraft. I lyset af klimakrisen og udviklingen af nye reaktorer er Bjørn-Hansen overbevist om, at „vi vil komme til at sluge nogle kameler“, når det kommer til atomkraft.⁴⁶ Forfatteren, musikeren og digteren Kristian Leth har tilsvarende argumenteret for, at den indgroede modvilje mod ny atomkraft, der beskrives som „mere sikker, mere effektiv, totalt CO²-neutral“, er ulogisk og forældet. Leth adskiller sig dog ved at karakterisere modstanden mod atomkraft som „formynderisk post-imperialisme“, idet den angiveligt kan forhindre fattige landes udvikling. Den altdominerende baggrund for disse argumenter er alvoren i klimakrisen og en mere fordomsfri og videnskabeligt-teknologisk inspireret tilgang til dens løsning.⁴⁷

Det er vigtigt at slå fast, at karakteren og omfanget af disse indlæg i den aktuelle debat gør det umuligt at fastslå, i hvor høj grad de her omtalte aktører er inspireret af eller enige i økomodernistiske positioner udviklet i USA og Storbritannien. Vi kan dog konstatere, at en række argumenter med et økomodernistisk tilsnit har vundet indpas i den danske debat. Disse argumenter er ikke baseret på et videnskabeligt eller teknisk sprogbrug, men derimod på en moralsk funderet (eller moraliserende) retorik, der ønsker et opgør med den eksisterende tankegang i miljøbevægelsen. Her står særligt social retfærdighed og omvendelsens retoriske figur centralt. Den økomodernistiske ansats består desuden i, at argumenterne trækker på videnskabelig autoritet;

⁴⁵ Stine Kærgaard Nissen: „»Hvad skal væk, Barsebäck! Hvad skal ind, sol og vind!“, råbte hun i 1980'erne. Nu ser hun og mange andre atomkraft som en del af løsningen på klimakrisen“, *Politiken*, 1. november 2021.

⁴⁶ Bjørn-Hansen i Anna Ingrisch: „Splittet til atomer“, *Genstart*, podcast, DR, 25. januar 2022. <https://www.dr.dk/lyd/special-radio/genstart/genstart-2022-01-25> (06.06.2022). Bjørn-Hansen var desuden journalisten bag DR's stort opsatte feature: „Atomkraft – ja tak?“ Se Søren Bjørn-Hansen: „Atomkraft, ja tak?“, DR. <https://www.dr.dk/viden/webfeature/atomkraft-ja-nej> (06.06.2022).

⁴⁷ Kristian Leth: „En misforstået moralisme med dybe kulturelle rødder forhindrer os i at løse klimaudfordringen“, *RÆSON*, 18. oktober 2021.

det gælder både i relation til en diagnose af klimaproblemets karakter og omfang og i forhold til at formulere løsninger på samfundsmæssige problemer (fra klimakrisen til affaldshåndtering).

Markedsliberalisme

Udgangspunktet for den markedsliberale position er en økonomisk-politisk kritik af regeringens modstand imod atomkraft og et forsøg på at udfordre centrum-venstrefløjens strategi for grøn omstilling. Kritikken hviler på et argument om, at atomkraft kan tilvejebringe sikker og billig energi og dermed bidrage til økonomisk vækst. Den vækst, der promoveres, er forbundet med et positivt syn på jordens ressourcer og menneskets fremtid samt et ønske om at forbedre den eksisterende verden gennem fortsat teknologisk innovation. Der er dermed et betydeligt overlap med 1970'ernes politiske støtte til atomkraft blandt borgerlige partier.

Den markedsliberale position er især repræsenteret af Liberal Alliance, der (som nævnt) i 2016 fremsatte forslaget til folketingsbeslutning om at lade thoriumbaserede teknologier indgå i dansk forskning og udvikling. Positionen repræsenteres desuden af en række prominente enkeltpersoner og institutioner i den offentlige debat, herunder finansmand Lars Tvede, direktør for CEPOS Martin Ågerup samt foreningen Klimarealisme. Positionen har været relativt synlig i debatten og er tiltagende i styrke.

Centralt i den markedsliberale kritik af regeringen står det ræsonnement, at statstilskud til bestemte energier og selskaber hæmmer konkurrencen og gør energien dyrere for almindelige danskere, idet markedet kan levere bedre og billigere energi uden favorisering. Således bebyrder staten danskerne med unødvendige afgifter og gør det sværere for nye og billigere energier at vinde frem.⁴⁸ Den markedsliberale position udfolder dermed et oprør mod det bestående system, den regulerende velfærdsstat og de angiveligt forstokkede holdninger, som modstandere af atomkraft i Danmark – især Socialdemokratiet – promoverer i dag. Et nyligt eksempel på dette oprør findes i artiklen „Dan Jørgensens skræmmekampagne mod atomkraft er fordomsfuld og uoplyst“, som Liberal Alliances leder, Alex Vanopslagh, fik trykt i *Bertlingske Tidende* i februar 2022. Artiklen portrætterer klimaministeren og Socialdemokratiets atomkraft-modstand som tilhørende en re-

⁴⁸ Parafaseret fra Liberal Alliance: „Vedvarende energi. 17 gange så meget havvind“, *Liberalalliance.dk*. <https://www.liberalalliance.dk/politik/klima/energi/vedvarende-energi/> (06.06.2022).

aktionær fortid, mens Liberal Alliance omfavnelser af atomkraft forbindes med en progressiv fremtid.⁴⁹

Den markedsliberale position er desuden kendetegnet ved gennem støtte til atomkraft at formulere en alternativ – og i egne øjne mere progressiv og realistisk – tilgang til klimaspørgsmålet, som udfordrer centrum-venstrefløjens idéer om grøn omstilling. De markedsliberale er enige i, at den grønne omstilling er uomgængelig, men mener, at den kun kan gennemføres gennem atomkraft. Som LA's spidskandidat i Sydjyllands Storkreds, Steen Holm Iversen, udtalte i et interview til *Jydske Vestkysten* i juni 2019: „Vi har en venstrefløj, der påstår at være grønne, men som nægter at rykke på noget, der virkelig kan betyde noget“.⁵⁰ At markedsliberale anser atomkraft for at udgøre det fremmeste middel, hvormed den grønne omstilling kan sikres, fremgår desuden af punkt 5. i Klimarealismens manifest: „Vi mener ikke, at det med dagens teknologi er muligt at erstatte fossile brændstoffer med andet end atomkraft, uden at det vil medføre en dramatisk sænkning af levestandarden“.⁵¹ På denne baggrund udgør atomkraft et medium, hvormed markedsliberale har nedtonet deres tidligere konsekvent skeptiske holdning til spørgsmålet om menneskeskabt klimaforandring til fordel for en mere konstruktiv tilgang til emnet.⁵² Dog har Martin Ågerup for nylig argumenteret for, at klimakrisen „ikke er en eksistentiel krise“, mens Klimarealisme hævder, at klimaforandringerne indtil nu „har været nettoppositive for menneskes velstand og velfærd“.⁵³ Med omfavnelser af atomkraft indtager de markedsliberale såvel en konstruktiv som en skeptisk position i klimadebatten.

Atomkraft udgør i den markedsliberale position en sikker, stabil og uudtømmelig energikilde, som på langt sigt kan sikre billig energi og den økonomiske vækst, der er nødvendig for at sikre os mod potentielle klimatrusler samt sikre menneskehedens levestandarder i fremtiden. Det markedsliberale ønske om atomkraft repræsenterer dermed en indflydelsesrig position på miljøområdet, der i forskningslitteraturen betegnes 'promethean', og som er baseret på en ubegrænset tillid

⁴⁹ Alex Vanopslagh: „Dan Jørgensens skræmmekampagne mod atomkraft er fordomsfuld og uoplyst“, *Berlingske Tidende*, 12. februar 2022.

⁵⁰ David Skaaning: „CO₂-fri løsning. LA og NB vil forske i atomkraft“, *Jydske Vestkysten*, 3. juni 2019.

⁵¹ Foreningen Klimarealisme: „Klimarealismens manifest“ – <https://klimarealisme.dk/klimarealismens-manifest/> (06.06.2022).

⁵² Niklas Olsen: „Klimapolitikens idéhistorie i Danmark, 1980-2022“, *Historisk Tidsskrift*, bd. 122, nr. 1 (2022), s. 183-203.

⁵³ Martin Ågerup: „Slap nu af. Klimakrisen er et problem – ikke en eksistentiel krise“, *Politiken*, 28 januar 2022.

til menneskers evne til at overvinde ethvert problem, herunder miljø- og klimamæssige udfordringer, gennem innovation og teknologi.⁵⁴

Mest eksplicit i denne henseende er Lars Tvede, som i et af sine nylige pro-atomkraft indlæg skriver: „min lykkelige konklusion er, at vi aldrig behøver at løbe tør for energi. Altså aldrig, aldrig. For innovation er en eksponentiel proces, der ikke stopper“.⁵⁵ Det markedsliberale ønske om at forbedre den eksisterende verden gennem teknologisk innovation og øget vækst er forbundet til en langvarig modstand mod idéen om grænser for vækst.⁵⁶ I international henseende er en af mest markante modstandere af denne idé den amerikanske økomoderne Michael Shellenberger, der er tidligere præsident for the Breakthrough Institute, en organisation, der anbefaler markedsløsninger, atomkraft og geo-engineering som midler til at løse klimakrisen, og som har tætte bånd til atomindustrien.⁵⁷ Shellenberger holdt i november 2021 foredrag på CEPOS, hvor han kritiserede bestræbelserne for at imødekomme den grønne omstilling via vedvarende energi.⁵⁸ I hans øjne er vedvarende energi hverken energimæssig tilstrækkelig, kommercielt konkurrencedygtig eller miljøvenlig (det sidste bl.a., fordi møllerne angiveligt ødelægger biodiversiteten). Disse synspunkter findes også hos de danske markedsliberale.⁵⁹

Gennemgående for den markedsliberale position er argumenter om, at atomkraft er en sikker teknologi. Typisk er en kommentar i *Fyns Stiftstidende* fra september 2021 skrevet af Liberal Alliances spidskandidat til Odense Byråd, Gustav Aakerlund. Med reference til den teknologi, som Seaborg arbejder på at udvikle, skriver han: „Risikoen for både spredning af radioaktivitet og eksplosioner er forsvindende lille. F.eks. kan det radioaktive materiale ikke sendes forskellige steder

⁵⁴ John Dryzek: *The Politics of the Earth: Environmental Discourses*, Oxford 1997.

⁵⁵ Lars Tvede: „Løber vi aldrig tør for energi? Altså, aldrig?“, *Børsen*, 17. november 2019.

Se også Lars Tvede: „Ingen grøn omstilling uden atomkraft“, *Berlingske Tidende*, 31. januar 2022. For et tidligt eksempel på denne holdning, se Martin Ågerup: *Dommedag aflyst*, København 1998.

⁵⁶ Lige siden økonomerne Wilfried Beckerman og Gottfried Haberler angreb *Limits to Growth*-rapporten i begyndelsen af 1970'erne, har markedsliberale ideologer været stærkt kritiske over for lignende anti-vækst diskurser. Wilfried Beckerman: *In Defence of Economic Growth*, London 1974; Gottfried Harberler: *Economic Growth and Stability*, Los Angeles 1974.

⁵⁷ Jf. hjemmesiden *desmog.com*. <https://www.desmog.com/michael-shellenberger/> (06.06.2022)

⁵⁸ Debatmødet kan ses her - <https://cepos.dk/video/debatmoede-med-michael-shellenberger-og-martin-%C3%A5gerup/> (06.12.2022).

⁵⁹ Se f.eks. Tvede 2022.

hen med vinden. Noget som ellers har været frygtet i årevis⁶⁰. Samtidig fremstiller de markedsliberale de politikere, der mener anderledes, som værende angste og uoplyste.

Den markedsliberale position konstrueres gennem henvisning til forskellige udenlandske instansers (f.eks. EU og IPPC) og aktørers (f.eks. James Hansen og Bill Gates) udtalelser om atomkraft. Samtidig trækker den på og er facilitator for danske eksponenter for den teknologiske innovation, især aktører fra Seaborg, der repræsenterer netop den type ikke-statslige entreprenører, som markedsliberalismen hylder.⁶¹ Den markedsliberale position er således både videnskabelig/teknisk og provokatorisk/politisk anlagt. Samtidig stikker dens visioner om atomkraft i mange retninger. Nogle markedsliberale vil tillade statsstøttet forskning, andre vil sikre dansk opbakning til kraftværker i udlandet, som Danmark kan tilkøbes, og enkelte vil bygge værker på dansk grund.⁶² Samlet set er målet at tage skyklapperne af, genåbne debatten og undersøge mulighederne. I egen optik repræsenterer positionen fremtiden. Hvis Danmark skal bevare sin position som teknologisk og videnskabeligt foregangsland, bidrage til den grønne omstilling og sikre høje levestandarder, skal der straks gøres op med modstanden mod atomkraft.

Højrepopulisme

Populisme er en samlebetegnelse for en politisk position, som hævder at tale folkets sag i opposition til en dominerende elite. En højrepopulistisk position, der uforbeholdent støtter atomkraft, er ny i en dansk sammenhæng. Den har en stærk partipolitisk tilknytning til Nye Borgerlige, som har dannet parløb med Liberal Alliance i de seneste års atomdebat. Positionen har dermed mange fællestræk med markedsliberalismen. Der er dog også forskelle. Den største forskel er, at højrepopulismens støtte til atomkraft er forbundet med en skarp og ufor-

⁶⁰ Gustav Akerlund: „CO₂. Atomkraft skal vi se på“, *Fyns Stiftstidende*, 11. september 2021.

⁶¹ Martin Ågerup har f.eks. interviewet Rasmus Toft-Petersen og Troels Schönfeldt i sin podcast *Samfundstanker*. Martin Ågerup: „Rasmus Toft-Petersen: Ingen global grøn omstilling ud atomkraft“, *Samfundstanker*, podcast, 26. oktober 2021 – <https://samfundstanker.captive.fm/episode/rasmus-toft-petersen-ingen-global-grn-omstilling-uden-atomkraft> (06.06.2022); Martin Ågerup: „Troels Schönfeldt om fremtidens atomkraft“, *Samfundstanker*, podcast, 22. november 2021 – <https://samfundstanker.captive.fm/episode/troels-schonfeldt-om-fremtidens-atomkraft> (06.06.2022).

⁶² For et eksempel på, at markedsliberale vil bygge atomkraftværker på dansk grund, se Camilla Maria Ahlmann-Petersen: „Liberal Alliance vil redde klimaet ved at bygge atomkraftværk i Odense“, *Fyns Stiftstidende*, 2. november 2021.

sonlig elitekritik. Hermed iscenesætter højrepopulismen sig selv som folkets stemme i kampen mod en dominerende, bedrevende og udbytende elite. Atomkraft fremstilles som vejen til det gode samfund for danskerne, og Nye Borgerlige placeres som vejviserne til dette samfund.

Fællestrækkene mellem højrepopulisterne og markedsliberalisterne er hovedsagelig fem. Først og fremmest udtrykker højrepopulismen gennem sin støtte til atomkraft også et oprør mod det bestående system. På Nye Borgerliges hjemmeside skriver højrepopulismens mest dedikerede fortalere for atomkraft, Peter Seier Christensen, f.eks.: „Atomkraftmodstandernes slogan var: Atomkraft – nej tak. Det er tid til at sige: forskning i atomkraft – ja tak“.⁶³ For det andet ledsages højrepopulismens støtte til atomkraft også af en økonomisk-politisk kritik af den statslige regulering af energiområdet. På den ovenfor citerede hjemmeside skriver Seier Christensen således: „Når man udelukker bestemte løsninger, får man ikke den billigste og bedste energi“. For det tredje kombineres kritikken med argumenter om, at atomkraft tilbyder en langt mere realistisk vej til den grønne omstilling end sol og vind. Med en stærk kritik af „vindmølleventyret“ skrev landskampagneformand Mitchel Vestergaard og medlem af Nye Borgerliges Ungdom Erik Pilemand f.eks. i en artikel i *Information* i december 2021, at „[k]limahandling begrænses af venstrefløjens modvilje mod atomkraft, der utvivlsomt er det instrument, som kan gøre den største forskel“.⁶⁴ I den højrepopulistiske position tilbyder atomkraft både et grønt svar på klimaspørgsmålet og et middel til at kritisere magthaverenes satsning på vedvarende energi.

For det fjerde omtaler højrepopulismen med reference til de tekniske videnskaber og eksperter atomkraft som værende en stabil, ubegrænset og sikker energikilde, samtidig med at den opfordrer til politisk handling til fordel for atomkraft med henvisning til beslutninger og holdninger på internationalt plan, bl.a. i EU og FN.⁶⁵ Og for det femte veksler højrepopulismens fortalere mellem at kæmpe for statsstøttet forskning i atomkraft (eller for at fjerne støtten til bestemte energikilder), at støtte atomkræftværker i udlandet og at anbefale op-

⁶³ Nye Borgerlige: „Forskning i atomkraft – ja tak“, 26. februar 2022 – <https://nyeborgerlige.dk/forskning-i-atomkraft-ja-tak> (06.06.2022).

⁶⁴ Se f.eks. Mitchell Vestergaard og Erik Pileman: „Så længe venstrefløjen foragter atomkraft, bliver det svært med den grønne omstilling“, *Information*, 9. december 2021.

⁶⁵ Nye Borgerlige: „Derfor er atomkraft løsningen“, <https://nyeborgerlige.dk/temasider/kernekræft-er-løsningen/> (06.06.2022).

førelse af værker på dansk grund. Hvad angår det sidste, udtalte den lokale kandidat for Nye Borgerlige i Give, Rune Bønneløkke, til *Give Avis* i november 2021, at et mindre atomkraftværk kunne placeres i Thyregod.⁶⁶ Derimod skrev Peter Seier Christensen på Nye Borgerliges hjemmeside i februar 2020: „Om det skal benyttes i Danmark kan vi tage stilling til hen ad vejen, baseret på sikkerhed, pris osv. i takt med, at teknologien udvikler sig“.⁶⁷ Højrepopulismens atomkraftpolitik er således ikke klart defineret.

I de seneste år har Nye Borgerlige dog overtaget den partipolitiske førertrøje fra Liberal Alliance i pro-atomlejren. Eksempelvis var det Nye Borgerlige, som i 2020 stillede forslag i Folketinget om, at offentlig energiplanlægning tilrettelægges ud fra, at atomkraft kan anvendes (hvilket blev forkastet).⁶⁸ I takt med partiets stigende engagement i debatten kan en række særtræk ved den højrepopulistiske position observeres, ikke mindst elitekritikken. I et forsvar for at bruge både olie og atomkraft i en „realistisk“ energipolitik skrev Peter Seier Christensen f.eks. på sin blog i oktober 2021: „Det er igen danskerne, der bliver ramt, fordi de folkevalgte jagter den grønne omstilling“. Hertil føjede han: „Politikerne kan ikke tillade sig at skalte og valte med rigets indtægter kun for at tilfredsstille deres egne drømme om grøn omstilling. Danskerne har krav på, at vi politisk sikrer billig energi, som er forsyningssikker“.⁶⁹

Fra et lignende perspektiv udtalte Henrik Ræder Clausen, kandidat til Aarhus Byråd og folketingskandidat for Nye Borgerlige, til *Århus Stiftstidende* i oktober 2021: „Klimalobbyen er ved at skubbe Danmark ud i en akut energikrise. En krise, som Nye Borgerlige har konkrete forslag til at afværge“. Ifølge Clausen accepterer vi i Danmark „en egentlig totalitær udvikling i klimaets navn“, som fjerner alle grænser for, „hvad der kan styres og reguleres“. I hans perspektiv rammer „den grønne byrde“ de svageste i samfundet, og den eneste løsning er at lade „et frit marked vokse frem“, så kernekraft kan „genindtage sin naturlige rolle som stabil, CO₂-fri energikilde“ og løse Danmarks ener-

⁶⁶ Thomas Nedergaard Rasmussen: „Byråds kandidater ser atomkraft som mulig energikilde“, *Give Avis*, 17. november 2021.

⁶⁷ Nye Borgerlige 2002.

⁶⁸ „B 64 Forslag til folketingsbeslutning om, at offentlig energiplanlægning tilrettelægges ud fra, at atomkraft kan anvendes“, 30. oktober, 2020 – <https://www.ft.dk/samling/20201/ beslutningsforslag/b64/index.htm> (06.06.2022)

⁶⁹ Peter Seier Christensen: „Danskernes penge spildes igen“, 27. oktober 2021 – <https://nyeborgerlige.dk/blog/peters-blog/danskernes-penge-spildes-igen/> (06.06.2020).

gimæssige og politiske krise.⁷⁰ Det er her underforstået, at højrepopulismen ligesom markedsliberalismen ønsker en fortsat vækst, som skal komme folket til gode, og som angiveligt kun kan skaffes via atomenergi.

Den højrepopulistiske position er dog mere skeptisk over for den grønne omstilling end markedsliberalismen. Meget sigende bærer Ræder Clausens ovenfor citerede indlæg titlen „Klimakrisen er falsk alarm, men manglen på el er virkelig“. Titlen er bemærkelsesværdig i en dansk sammenhæng. Efter Pia Kjærsgaards berømte kritik af de såkaldte "klimatosser" i kølvandet på DF's katastrofale valg til Europa-Parlamentet i 2019 har danske politikere afstået fra at hævde, at den globale opvarmning ikke er menneskeskabt, og det er politisk problematisk at fremstå som om, man ikke vil handle på den erkendelse. Nye Borgerlige er dog ikke del af denne konsensus. Med andre europæiske højrepopulistiske partier og bevægelser samler partiet sig i disse år om en ny fælles fjende: den grønne omstilling. Klimaspørgsmålet udgør for dem en vigtig slagmark i krigen mod eliten, som angiveligt bruger den grønne omstilling til at dominere og udbytte den almindelige befolkning.⁷¹ Nye Borgerlige portrætterer her atomkraft som en energi, der er gunstig for de almindelige danskeres pengepung og sikrer dem mod at blive undertrykt af eliten gennem det regulerende statsapparat. Generelt set er højrepopulismens kamp for atomkraft mere udfoldet, indeholder et større repertoire af argumenter og er mere provokatorisk anlagt end markedsliberalismens. Et eksempel på det sidste ses bl.a. i Pernille Vermunds debat i programmet Deadline med Dan Jørgensen i januar 2022, hvor hun udtalte, at hun hellere vil have et atomkraftværk i sin baghave end en landvindmølle.⁷²

Karakteristik, forbindelser, styrker og udfordringer

Hvordan kan vi karakterisere den samlede støtte til atomkraft i Danmark, som udtrykkes i de fire positioner. Hvor overlapper fortalerne stærkest, og hvor afviger de fra hinanden? Hvad er deres interne styrker og svagheder, og hvilke udfordringer står de overfor i fremtiden?

Støtten til atomkraft i Danmark samler sig især om tre temaer. Det første er den stærke tro på teknologiens potentiale. Dette tema er –

⁷⁰ Henrik Ræder Clausen: „I et stille vejr tænker jeg på kernekraft: Klimakrisen er falsk alarm, men manglen på el er virkelig“, *Århus Stiftstidende*, 27. oktober 2021.

⁷¹ Mathias Sindberg: „Europas højrepopulister kalder til kamp mod klimakampen“, *Information*, 5. februar 2022.

⁷² Debatten er ikke at finde på DR's hjemmeside, men er gemt på Nye Borgerliges hjemmeside: <https://nyeborgerlige.dk/temasider/atomkraft-er-losningen/> (06.06.2022).

som forklaret ovenfor – selve udgangspunktet for teknologisme-positionen, men det er også fremtrædende i de tre andre positioner, som alle trækker kraftigt på teknologioptimistiske argumenter i opbygningen og legitimeringen af deres positioner. I forlængelse heraf har alle fire positioner det tilfælles, at de er kritiske (nogle mere end andre) over for politiske aktører, der ikke deler deres overbevisning om teknologiens potentiale. Således er dette tema med til at skabe samling blandt danske atom fortalere – såvel indadtil som udadtil.

Det andet tema er de vedvarende energiers svagheder, særligt deres upålidelighed og pris. Det er emner, som også mobiliseres af atomkraft fortalere internationalt, men som står endnu mere centralt hos danske fortalere qua den danske styrkeposition på vindmølleområdet og den stærke satsning på vedvarende energi i samtiden. På den baggrund er det nærmest et imperativ for danske atomkraft fortalere at kritisere det danske energialternativ til atomkraft. De fire positioners kritik af de vedvarende energier er imidlertid mindre enstemmig, end det er tilfældet med troen på teknologi. Kritikken fylder således mere hos de markedsliberale og højrepopulisterne, end den gør hos teknologisterne og økomodernisterne. Samtidig er kritikken af vedvarende energi i særdeleshed i den højrepopulistiske position forbundet med en kritik af elitens forsøg på at gennemtvinge en grøn omstilling, som rammer den almindelige befolknings pengepung. Det element finder man hverken hos teknologisterne eller hos økomodernisterne, og alt i alt er temaet mindre samlende for fortalene end troen på teknologiske løsninger.

Det tredje tema omhandler, hvad vi kan kalde den positive ambivalens – eller fleksibilitet – i rækkevidden af argumentet for atomkraft. Denne ambivalens viser sig bl.a. i spørgsmål om, *hvor* atomkraft skal være (i Danmark eller i udlandet), *hvem* det skal komme til gode (danskere eller folk ude i verden), og *hvilket* samfund teknologien skal bane vejen for (et radikalt anderledes end det eksisterende eller en forstærket eller forbedret version opnået gennem fortsat vækst). I og på tværs af de fire positioner gives en lang række og ofte forskellige svar på disse spørgsmål. Men snarere end at være en kilde til intern uenighed, diskussion og strid giver ambivalensen atomkraft fortalene flere strenge at spille på i en debat, hvor støtten til atomkraft vinder frem, men ikke er dominerende. De fire positioner henter samlet set styrke ved en villighed til at afsøge de mange og forskellige muligheder, som angiveligt knytter sig til atomkraft.

Hvis man flytter blikket fra nutiden til fremtiden, notorisk uforudsigelig som den er, kan mangfoldigheden i diskursen dog også vise sig som en svaghed, særligt på længere sigt. I den indledende fase, hvor det handler om at bryde mure ned – fra oppositionen til det etablere-

de – er det utvivlsomt fordelagtigt at tale med en kakofoni af stemmer og lancere en pluralitet af argumenter. Mangfoldigheden kan imidlertid blive en svaghed, hvis – eller når – opposition skal transformeres fra opposition til magtposition, og der skal findes fælles fodslag om konkret politik på baggrund af en forhandlet konsensus. Her kan de mange forskellige – og ofte endnu uafklarede – visioner vise sig uforenelige. Skal der f.eks. bygges atomkraftværker i Danmark, eller skal der primært sigtes mod at intensivere etableringen af værker i udlandet, som Danmark skal kobles på? Skal energiforsyningen i Danmark bestå af et miks af atomkraft og vedvarende energi eller af atomkraft og fossile brændstoffer? Og skal atomkraft støttes for at give danskerne billigere energi eller for at redde planeten og bidrage til den grønne omstilling i et globalt perspektiv?

Disse og mange andre spørgsmål skal afhandles internt mellem støtterne af atomkraft, der har forskellige motiver for at beskæftige sig med området og gør det med varierende intensitet. Den teknologiske position er prominent i debatten, men samler en stor del af sin opmærksomhed om atomteknologiens og videnskabens potentiale, og den er ikke præget af stærk eller direkte politisk aktivisme. Økomoderne er indtil videre en broget skare med en svag organisering. De spredte stemmer udviser en villighed til at tage mange og forskellige initiativer til at afhjælpe klimakrisen, herunder atomkraft. Og hvad angår de markedsliberale og højrepopulisterne, er det uklart, i hvor høj grad deres engagement er drevet af en egentlig interesse i atomkraft, eller om teknologien blot er et opportunt redskab i en politisk kamp mod det eksisterende system og den aktuelle satsning på vedvarende energi.

Derudover afhænger fortalernes mulighed for at vinde yderligere politisk terræn også af modstandernes ageren. Modstanderpositionen er ikke indholdsmæssigt præget af nogen nævneværdig fornyelse, og den fremstår også mindre aktivistisk og mindre græsrodsbundet, efter at OOA opløste sig selv i år 2000. Tilbage står et internetmuseum, som hylder fortidens aktivisme og sejre. Politisk er modstanderpositionen i de senere år primært blevet repræsenteret af klimaminister Dan Jørgensen, der med sin traditionelle afvisning af atomkraften er blevet et yndet mål for fortalernes anklager om uoplyste og reaktionære automatreaktioner.⁷³ Den fremtidige kamp for og imod atomkraft vil delvist blive defineret af, hvorvidt modstanderne formår at forny sig og

⁷³ Se f.eks. Johan Christian Sollid: „Klimaminister er i karambolage med sandheden“, *Bertingske Tidende*, 20. december 2021; Johan Christian Sollid: „Dan Jørgensen brillerer i selektiv bevisførelse om atomkraft“, *Information*, 2. marts 2022; Vanopslagh 2022.

præsentere sine argumenter effektivt som modspil til en ny og mere sammensat fortalerposition.

Udover disse interne forhold vil atomkraftstøttens skæbne i dansk sammenhæng også blive afgjort af en række forhold, som danske politiske aktører har begrænset indflydelse på. Det gælder først og fremmest atomkraftens faktiske mulighed for at yde et substantielt bidrag til løsningen af den accelererende klimakrise: Den hastighed, hvorved værker kan bygges, og deres pris sammenlignet med andre energiformer vil være afgørende parametre i politiske beslutninger om fremtidens energiforsyning. Vurderingerne af disse forhold er omstridte. Alene udgifterne til afvikling af gamle værker i andre lande er betragtelige. Derudover er erfaringerne fra reaktorer under opførelse i Europa (særligt Finland og Storbritannien) ikke opmuntrende for fortalere – hverken hvad angår byggetid eller pris. Her kan det også spille en rolle, at nyligt søsatte og omfattende satsninger på bæredygtig energi (f.eks. Esbjerg-deklarationen) ikke bare spiser af investeringspotentialer, men også begrænser det energipolitiske manøvrerum på længere sigt.⁷⁴

Omvendt kan ønsket om atomkraft få yderligere vind i ryggen, hvis de nuværende energipriser fortsætter deres himmelflugt, og sol- og vindenergi ikke er i stand til at imødekomme behovet. Derudover kan teknologiske gennembrud og muligheden for at skalere nye reaktor-teknologier skabe fornyet optimisme om atomkraft. Det kan samtidig få betydning for debatten om affaldet, idet der er udsigt til, at affald fra 3. generationsreaktorer kan anvendes i reaktorer under udvikling. Selvom modstandere fortsat anfører affaldet som et problem, og selvom håndteringen af affaldet fra Risø har udviklet sig til en vanskelig politisk sag,⁷⁵ vil netop det argument sandsynligvis være mindre slagkraftigt i fremtiden. Det skyldes primært den metode til geologisk deponering, der er udviklet i bl.a. Finland og Sverige. Den form for affaldshåndtering påvirker prisen, men i lyset af den eksisterende klimakrises omfang og den påvirkning, mennesker allerede udøver på naturen på anden vis, udgør affaldet formentlig ikke længere et afgørende politisk trumfkort.⁷⁶

⁷⁴ „THE ESBJERG DECLARATION. On The North Sea as a Green Power Plant of Europe“, 18. maj 2022 – <https://www.regeringen.dk/aktuelt/publikationer-og-aftaletekster/the-esbjerg-declaration/> (06.06.2022).

⁷⁵ Der er nu enighed om, at der senest i 2073 skal findes en permanent løsning. Se Uddannelses- og forskningsministeriet: „Deponering af radioaktivt affald i Danmark“, 25. maj 2022 – <https://ufm.dk/aktuelt/temaer/deponering-af-radioaktivt-affald-i-dk> (06.06.2022).

⁷⁶ Emnet er dog langt fra uddebatteret, f.eks. i relation til små modulære reaktorer. Se Adam Vaughan: „Mini nuclear power stations may produce more

Den tid, der går, før nye teknologier er færdigudviklede og kan skaleres, vil blive afgørende. Hvis det går langsomt, kan det styrke den historisk informerede teknologiske skepsis, der står centralt i debatten. Som den amerikanske historiker Naomi Oreskes har påpeget, har fusionsteknologi været lige om hjørnet siden 1950'erne, og „[n]uclear fission is a technology with a track record of overpromising and underdelivering“.⁷⁷ Sikkerheden på atomkraftværker udgør yderligere et forhold, der kan få betydning for den danske debat. Udover en lang række mindre uheld og uregelmæssigheder på eksisterende værker har særligt ulykkerne i Tjernobyl og Fukushima bidraget betydeligt til atomkraftens krise i den vestlige verden. På trods af de tilbagevendende stridigheder om ulykkernes samlede menneskelige, miljømæssige og økonomiske omkostninger må katastrofer af den karakter anses for politisk uacceptable.⁷⁸ Spørgsmål om sikkerhed debatteres dog fortsat i vante formater: Modstanderne understreger risikoen for uforudsete hændelser i store teknologiske systemer eller fokuserer på det værst tænkelige uheld, hvorimod mange fortalere forlader sig på teoretiske beregninger af sandsynligheder for uheld, hvor konsekvenserne indtager en mindre rolle.⁷⁹ Det er uklart, hvorvidt forsikringer om forbedret sikkerhed på nye reaktorer kan påvirke den eksisterende skepsis. En ny ulykke vil selvsagt udfordre støtten til atomkraft, men debatten kan også påvirkes af nye problemstillinger om atomkraftens vilkår i et forandret klima (placering, adgang til vand etc.) og fortsatte kontroverser om de sundhedsmæssige konsekvenser af lav-intensiv stråling eller optaget af radioaktive partikler i biologiske organismer i områderne omkring Tjernobyl og Fukushima.⁸⁰

Endelig er det værd at pege på de sikkerhedspolitiske udfordringer,

waste than large ones“, *newsientist.com*, 30. maj 2022 – <https://www.newscientist.com/article/2322252-mini-nuclear-power-stations-may-produce-more-waste-than-large-ones/> (06.06.2022).

77 Naomi Oreskes: „New Nuclear Power Plants Are Unlikely to Stop the Climate Crisis“, *Scientific American*, 1. februar 2022 – <https://www.scientificamerican.com/article/new-nuclear-power-plants-are-unlikely-to-stop-the-climate-crisis/> (06.06.2022).

78 For nylige analyser, se Kate Brown: *Manual for Survival: A Chernobyl Guide to the Future*, London 2019; Robert Jacobs: *Nuclear Bodies: The Global Hibakusha*, New Haven 2022, s. 22-26, 60-61, 212-214; Serhii Plokhly: *Atoms and Ashes: From Bikini Atoll to Fukushima*, London 2022.

79 Se f.eks. John Downer & M.V. Ramana: „Empires built on sand: On the fundamental implausibility of reactor safety assessments and the implications for nuclear regulation“, *Regulation & Governance*, bd. 15 (2021), s. 1304-1325.

80 For en ikke-teknisk indføring i sidstnævnte forhold, se Robert A. Jacobs: *Nuclear Bodies: the Global Hibakusha*, New Haven 2022, s. 22-26.

der vil ledsage en omfattende global satsning på atomkraft. Den russiske invasion af Ukraine har demonstreret den grundlæggende uforudsigelighed, der er et vilkår i energiplanlægning. Da russiske styrker indtog flere ukrainske atomkraftværker, medførte det bekymring for ulykker – enten i driften af reaktorerne eller i forbindelse med det brugte brændsel, der opbevares nær værkerne. Selvom vurderingerne af risikoen divergerer betydeligt, er atomkraftværker ikke bygget til krig, som den atomkraftskeptiske historiker Kate Brown har påpeget.⁸¹ Krigen i Ukraine og den tilbagevendende til klassisk stormagtspolitik, som den indikerer, har også sat fokus på de udfordringer for nedrustning og ikke-spredning af kernevåben, som atomteknologiers *dual use* potentiale medfører i en verden præget af et højere konfliktniveau.⁸² Hvis atomkraften skal levere et substantielt bidrag til løsningen af klimakrisen, vil det formentlig være afgørende, at en fornyet satsning på denne energiform ikke bliver årsag til nye geopolitiske konflikter og bidrager til spredning af kernevåben.

Konklusion

Samlet set er det fortsat usikkert, hvilken reel politisk betydning den aktuelle støtte til atomkraft i Danmark kan eller vil få. Fortalerne står over for en række interne og eksterne udfordringer, som skal håndteres, hvis atomkraft skal vinde yderligere frem i den danske politiske debat og praksis – uanset om vi taler om målrettet støtte til forskning i atomkraft, opførelse af værker i Danmark eller politisk støtte til atomkraft uden for landets grænser.

Tre udviklinger har imidlertid gjort, at atomkraft i en dansk sammenhæng fremstår som en mere positiv energikilde, end det har været tilfældet siden slutningen af 1970'erne. For det første fremstår klimakrisen – i kraft af sit omfang og alvor – som en af landets og klodens mest presserende udfordringer, og atomkraft positioneres af et stigende antal aktører som en fordelagtig måde at løse den på. For det andet har danskerne siden årtusindskiftet opnået en stigende fortrolighed med massive investeringer i de ikke-fossile dele af energi- og forsyningssektoren. Udviklingen af bæredygtige energiløsninger er sket på en langt større skala end forudset i 1970'erne. Her spiller det succesfulde danske vindmølleeventyr en vigtig rolle. Eventyret begyndte med aktivisme og små og mellemstore virksomheders innovation og

⁸¹ Kate Brown: „One thing nuclear power plants weren't built to survive: War“, *Washington Post*, 18. marts 2022.

⁸² Se f.eks. analysen i Matthew Bunn: „Nuclear Disarmament, Nuclear Energy, and Climate Change: Exploring the Linkages“, i Bård Nikolas Vik Steen & Olav Njølstad (red.): *Nuclear Disarmament: A Critical Assessment*, Abingdon 2019, s. 185-204.

ledte til et samfund, der turde understøtte en voksende industri – og som siden blev kendetegnet af teknologiens udbredelse i landskabet og indtoget af globale virksomheder, der har nydt godt af statens positive engagement på området.⁸³

Endelig er samfundsdebatten ikke i samme grad præget af anti-vækst og anti-teknologiske holdninger, som det var tilfældet i 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne, hvor modstanden mod atomkraft manifesterede sig. Forudsætningerne for, at en sådan kritik kan udfolde sig, er ikke alene et højt uddannelses- og velstandsniveau, men også tilstedeværelsen af en grundlæggende tro på, at fremtiden er åben for grundlæggende forandring. Hvor det første element er endnu mere udpræget i dag, synes det sidste element væsentligt mindre markant i dag. At kritikken af vækst og teknologi er gledet i baggrunden i den danske politiske offentlighed, ses f.eks. i klimapolitikken. Hvor debatter om miljøforurening i 1970'erne involverede kritiske diskussioner af forholdet mellem forurening, teknologi og økonomisk vækst – ofte gennemsyret af (forskellige) ambitioner om et opgør med den herskende samfundsmodel – har nutidens klimapolitik en anden grundtone. Den er karakteriseret af en betydelig tiltro til tekniske løsninger (indfangning af CO₂ med henblik på lagring, omdannelse af elektricitet fra vindkraften til flydende brændstoffer m.v.), der skal tilvejebringes gennem økonomisk vækst og i vid udstrækning bidrage til at fastholde den eksisterende samfundsmodel.⁸⁴

Atomkraftens forandrede status i den politiske samtale må anskues i den kontekst. Teknologien promoveres på den ene side som ekstraordinær, som selve løsningen på klimakrisen. Denne såkaldte *silver bullet* drejer klimadiskussioner væk fra følelser, irrationalitet og frygt ved at portrættere klimakrisen som en udfordring, der kan håndteres (relativt omkostningsfrit) gennem teknologisk-videnskabelig styring og menneskelig kontrol. Atomkraften bliver dermed, på den anden side, normaliseret. Den tillægges samme egenskaber som andre nye teknologier. Den symboliserer en fremtid, vi er fortrolige med, og som kan gøres til genstand for entreprenørskab og innovation på linje med andre teknologier. Spændingen mellem det normale og det ekstraordinære genfindes også i præsentationen af teknologien som simpel og klar til brug, samtidig med at en satsning på atomkraft i Danmark vil kræve omfattende politiske, teknologiske og praktiske foranstaltninger.

⁸³ Flemming Petersen: *Det danske vindmølleeventyr*, København 2007.

⁸⁴ Oluf Danielsen: *50 år med miljø- og klimaministre i Danmark – Miljøpolitiske udfordringer i offentligheden*, Aarhus 2021.

Atomkraftens mulige genkomst i Danmark rejser imidlertid også et bredere spørgsmål om sammenhængen mellem danskernes skiftende syn på vækst og teknologi (særligt store teknologiske systemer) og vores konventionelle periodisering af det moderne Danmarks historie. Grundet den stærke modstand mod atomkraft, som tog fart i midten af 1970'erne og endte med beslutningen i 1985 om at tage atomkraft ud af den danske energiplanlægning, tildeles Danmark ofte en særstatus som et ubetinget anti-atomkraft land. Men i perioden inden var støtten til atomkraft – som beskrevet ovenfor – ganske betydelig i Danmark, ligesom holdningen til vækst, teknologi og en udnyttelse af atomkraften generelt var positiv. Det var, så at sige, en del af „tidsånden“, også selvom skeptiske stemmer fandt plads i den offentlige meningsdannelse.⁸⁵ Nutidens fortalere for atomkraft kan få yderligere vind i sejlene i de kommende år, men selv hvis de ikke gør, giver deres aktuelle plads i energi- og miljødebatten anledning til at reflektere over energipolitikens historiske betydning. Mange forhold peger på, at teknologi- og vækstoptimismens dominerende position i dansk politik konsolideres i de kommende år gennem massive investeringer i nye energiteknologier – atomkraft eller ej. I det lys er det muligt, at årtiet fra 1975 til 1985, hvor atomkraftmodstanden blev forbundet til et opgør med den eksisterende samfundsmodel, med tiden vil fremstå som en parentes i det moderne Danmarks historiske udvikling.

⁸⁵ Se f.eks. Jesper Vestermark Køber: *Et spørgsmål om nærhed: nærdemokratibegrebets historie i 1970ernes Danmark* (ph.d.-afhandling, Københavns Universitet, 2017).